

recopilació de corpus oral, possibilitat de geolocalització dels materials, estudis microdialectals, toponímia de frontera, estudis sobre lèxic, indagacions sobre les antigues dinàmiques del contraban, etc. Finalment, Gonzalo Águila Escobar, amb «Procesos del cambio léxico en la Alpujarra de Granada» (p. 221-242), atén un espai peninsular més local. La Alpujarra de Granada, al sud-est de la província, amb els seus deu municipis, rep l'atenció del projecte *Vitalex*: «un proyecto sociolectal que analiza la vitalidad léxica en tiempo aparente y en tiempo real a través del cotejo de los datos del ALEA [*Atlas Lingüístico y Etnográfico de Andalucía*], recogidos en la década de 1950, con datos de encuestas actuales» (p. 223). L'anàlisi de la vitalitat lèxica de la mostra revela, a través dels diferents epígrafs, els resultats obtinguts per l'autor: Dins l'apartat sobre anàlisi quantitativa: *La vitalidad es mayor que la kortandad léxica; El (des)conocimiento depende de las generaciones; El (des)conocimiento depende de áreas temáticas*. Quant a l'anàlisi qualitativa: *Desaparecen las cosas, deja de tener sentido nombrarlas y se acaban olvidando generación tras generación; No desaparece la cosa, pero deja de verse; No desaparecen las cosas, pero se hacen más modernas; La cosa no cambia, pero se moderniza la manera de llamarla; La cosa no se exactamente la misma; Pérdida de la especificidad denominativa y sustitución por designaciones más generales*.

En suma, aquesta obra coral ofereix onze contribucions sobre la geolingüística a la península Ibèrica que aporten mirades diverses sobre diversitat diatòpica peninsular. El llibre aplega onze textos, dels quals deu redactats en espanyol (només el de Fernando Brissos, en portuguès). Onze mirades de caire divers (atles tradicionals i contemporanis, confrontacions metodològiques entre diferents obres, projectes en curs), que aporten nova llum a la geolingüística romànica, sense oblidar la secular representació de l'euskera a banda i banda dels Pirineus.

José Enrique GARGALLO GIL
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

MONTEAGUDO, Henrique (2021): *O idioma galego baixo o franquismo. Da resistencia á normalización*. Vigo: Editorial Galaxia, 744 páxs.

Nun momento en que hai voces que negan ou branquean a ditadura franquista fanse máis necesarios os ensaios que acheguen a realidade dos feitos con rigor. Henrique Monteagudo, profesor da Universidade de Santiago de Compostela, ofrece un interesante traballo sobre os case corenta anos de opresión lingüística que soportaron a lingua galega e os seus falantes, non sen deixar secuelas na sociedade. A política lingüística represiva, a marxinação da lingua propia e a imposición do castelán están profusamente tratados no volume *O idioma galego baixo o franquismo. Da resistencia á normalización* (Galaxia, 2021), que se presenta como unha continuación da *Historia social da lingua galega* —manual do mesmo autor que puña o cabo en 1936.

No Limiar o investigador reconece que aspira a «contar só a verdade e nada máis que a verdade», con datos, argumentos e un esforzo crítico que evite caer en dogmatismos. Para iso, manexou unha ampla bibliografía onde as fontes de arquivo teñen un peso importante. A cerna deste estudo céntrase na resistencia político-cultural galeguista, que ten nomes propios e feitos moi concretos que se van debullando ao longo de catro capítulos de títulos suxestivos: «O xermolar dunha calada e escura vida», «A herba medra de noite», «Abrir camiños e recoller colleitas» e «Os gromos da primavera da fala por nós agardan». A estes encabezamentos máis literarios seguen apartados concretos sobre diferentes aspectos que botan luz a un período de tebras nefasto para o idioma. Amais de ter unha estrutura moi clara, con entradas específicas e descritivas, axuda na súa lectura o ton divulgativo empregado polo autor nas case oitocentas páxinas do manual, onde se intercala moita documentación e se dá voz aos protagonistas.

«A persecución do galego baixo o franquismo: da glotopolítica á sociolingüística» é o subtítulo do primeiro dos capítulos e vai antecedido dunhas citas de Franco, Manuel Blanco Tobío, Manuel Fraga e

Manuel María. Nestas páxinas Monteagudo debuxa o marco sociolingüístico despois do golpe de Estado e a represión explícita e implícita que se establece durante ese longo período. De aí nacen os comportamentos diglósicos tan propios destes anos, que abocan nun proceso de desgaleguización acelerado onde o acceso á educación da maioría da poboación, a extensión da radio e da televisión e, como non, as políticas de represión, as prohibicións e as restricións para o emprego do galego en ámbitos de prestixio, xogan un papel crucial e nefasto. A imposición do castelán como única lingua vehicular do ensino, da administración, dos medios de comunicación e dos espazos públicos —sempre que non fosen coloquiais ou familiares—, acelerou o proceso de substitución masiva do galego. Ao tempo quebrouse a cadea de transmisión interxeracional e a isto non axudou o abandono do rural en favor das cidades, que se converten nun foco desgaleguizador.

O segundo capítulo, «A herba medra de noite», analiza a resistencia galeguista entre 1950, data de creación da Editorial Galaxia, e 1962, primeira etapa da mesma. Aínda que se tratou dunha aposta cultural, non só se traballou na construción dun sistema literario propio, co galego como elemento definitorio, senón que actuou como centro aglutinador do galeguismo que quedara disperso despois de 1936. No momento en que foron conscientes de que a estratexia política era insostible, pois a ditadura estaba fortemente asentada, deron paso á vía cultural, aínda que detrás de todas as accións que levaron a cabo hai unha estratexia política clara. A censura puxo moitas pexas a diferentes publicacións: a Colección Grial, a tradución de Heidegger, *A Esmorga* de Blanco Amor..., ao considerar que o galego non debía ser válido para a filosofía ou o ensaio, pois supuña elevar a lingua a todos os rexistros. O profesor Monteagudo analiza con detalle todos estes fitos e as dificultades que atoparon á hora de codificar unha lingua sen materiais de estudo e de consulta. E abre o foco, pois a estratexia galeguista non se circunscribiu só á Editorial Galaxia, tamén emprenderon outras iniciativas como o rescate da Real Academia Galega, que dende 1936 estaba en mans de persoas contrarias ao idioma e afíns ao réxime. Nesta época non podía faltar a mirada a alén mar, pois parte das iniciativas tiveron sede en Buenos Aires, capital da cultura galega no franquismo. A emigración e o exilio sustentou economicamente moitos proxectos da Editorial Galaxia, ao tempo que afrontaron a publicación doutros que a censura impedía en Galicia ou que estaban destinados para os galegos da diáspora, alí onde se mantiña acesa a batalla política e cultural contra o fascismo.

«Abrir camiños e recoller colleitas» é o terceiro dos capítulos, que analiza a etapa de 1963 a 1975, unha época de certa abertura do réxime onde se intensificou o labor cultural coa publicación da revista Grial, a instauración do Día das Letras Galegas, a aparición de asociacións como O Galo ou O Facho, os primeiros cursos de lingua galega, iniciativas empresariais como Sargadelos ou Edicións do Castro, as reivindicacións da galeguización da universidade, a canción protesta de grupos como Voces Ceibes, ou a creación de partidos políticos e sindicatos na clandestinidade. Con todo, tamén houbo institucións que permaneceron no escurantismo e seguiron desprezando a lingua propia, como a igrexa católica con prácticas e actitudes despectivas cara ao galego, se ben con pequenas excepcións. Así chegamos ao tardofranquismo (1968-1975), cando aparecen os primeiros inquéritos sociolingüísticos, que o profesor Monteagudo analiza xunto ás actitudes lingüísticas do momento, a resistencia ante a introdución do galego no ensino ou os prexuízos que se consolidan despois de case catro décadas de imposición coactiva do castelán.

Por último, o libro péchase con «Os gromos da primavera da fala por nós agardan», un percorrido pola lingüística galega, dende as primeiras achegas ata o seu asentamento como campo de investigación académica e social. Céntrase na construción dunha lingua culta e de status público: a gramática, a norma, a relación co portugués... E pon en relevo o papel xogado pola Real Academia Galega e o Instituto da Lingua Galega. Como colofón, aparecen uns anexos sobre a actividade editorial en galego en Buenos Aires e en Galicia.

Despois dunhas semanas á venda, *O idioma galego baixo o franquismo. Da resistencia á normalización* convértese nun éxito de vendas e coñece unha nova reimpresión. Velaí o interese sobre o período tratado e a necesidade de difundir o discurso do galeguismo neste período. Entendemos que cómpre continuar o traballo de investigación e analizar os avances conseguidos dende entón, así como os fracasos nas políticas lingüísticas levadas a cabo en democracia. Polo de agora, o público ten neste manual unha poderosa e rigorosa arma de coñecemento ante discursos simplistas e negacionistas dunha realida-

de traumàtica e impositiva que repercutiu gravement a la situació de la llengua galega. Ja no seu inici o professor Monteagudo advertí que a política represiva del franquisme contra el galego no constituí una novetat històrica, però sí significava un salt de qualitat en una llarga trajectòria de marxinaçió del idioma i de les persones que o falaban, e neste manual queda constància.

María Dolores VILLANUEVA GESTEIRA

NOGUÉ, Neus / BESA, Josep / PAYRATÓ, Lluís / SENDRA, Montserrat (ed.) (2022): *Els sistemes de tractament: una visió interlingüística i aplicada*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 163 p.

I.

Edicions de la Universitat de Barcelona manté un repertori variat de col·leccions especialitzades, entre les quals la de Lingüística Catalana, que ofereix un interessant catàleg on les qüestions dialectològiques i de variació ocupen un lloc ben destacat. El llibre que aquí ressenyem neix de la 26a edició del Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona (CLUB), celebrat el 2018.

No estem davant un manual enciclopèdic sobre els sistemes de tractament, ja que això hagués requerit un altre plantejament, amb més capítols i exposicions més àmplies i completes, d'on hagués resultat un llibre voluminós. Ans al contrari, només pretén ser una introducció als sistemes de tractament: un manual que ens acostava a un tema important des del punt de vista gramatical, pragmàtic i sociolingüístic, i que ens convidava a aprofundir-hi i saber-ne més.

El llibre l'integren nou treballs precedits d'una presentació. Aquesta, sotassinada pels quatre editors, informa sobre per què han aplegat diferents autors encomanant-los d'escriure sobre els sistemes de tractament en diverses llengües; d'acord amb les seves paraules, «és un tema que no ha passat inadvertit o desapercebut als interessos de la lingüística tradicional i moderna, però que no ha rebut, tanmateix, tota l'atenció que es mereix». I afegeixen: «l'anàlisi dels tractaments constitueix un dels temes pragmàtics i sociolingüístics bàsics. L'auge d'aquestes disciplines al llarg de la segona meitat del segle XX i en els últims anys és lògic que hagi anat acompanyat de força estudis que han plantejat, per una banda, la relació dels tractaments amb el fenomen universal de la cortesia (i les consegüents estratègies de respecte, culturals i idiosincràtiques però també universals) i, per una altra banda, la correlació de les formes gramaticals i lèxiques en què es manifesten els tractaments i les característiques dels grups i les classes socials».

Segons que s'anuncia també a la presentació, els treballs reunits al llibre s'agrupen en tres blocs que corresponen a les tres sessions en què es va dividir el Col·loqui de 2018. Ara bé, tot i que els diversos capítols són seqüenciats d'acord amb aquests blocs, els quals no són presentats ni identificats com a tals, ja que els nous capítols apareixen com una seqüència ininterrompuda.

El primer bloc el formen quatre capítols referits als sistemes de tractament a llengües de la península Ibèrica: «El sistema de tractaments del català», per Neus Nogué, de la Universitat de Barcelona; «Presente y pasado: las formas de tratamiento del castellano en la investigación lingüística», per María Sampedro Mella, de la Universitat de Santiago de Compostela; «Els sistemes de tractament en gallec», per Aitor Rivas, de la Universitat de Vigo; i «El sistema de tractaments del basc», per Itziar Aduriz Agirre, de la Universitat de Barcelona.

El segon bloc s'ocupa dels sistemes de tractament en algunes llengües del món, i és format per uns altres quatre capítols: «El sistema pronominal dins les formes de tractament en alemany i en altres llengües germàniques» (anglès, suec, danès, noruec i neerlandès), escrit per Oliver Strunk, de la Universitat de Barcelona; «Formes de tractament en la llengua russa», del qual és autor Marc Ruiz-Zorrilla Cruzate, de la Universitat de Barcelona (amb referències a d'altres llengües eslaves); «Sistemes de tractaments en les llengües romàniques fora de l'àmbit iberoromànic», per Claus D. Pusch, de la Universitat de Brisgòvia